

menį demokratinėje santvarkoje, pristatymas. Kita vertus, šios studijos tikslas ir nebuvo elito teorijų pristatymas ar gautų duomenų interpretacija platesne perspektyva.

Vertinant knygą kaip empirinę elito studiją, visų pirma norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad šioje studijoje tyrinėtas tik vienas elito aspektas, t.y. jo orientacijos (požiūris) į ekonomiką ir, iš dalies, į politiką. Taigi, kalbant metodologiniais terminais, tyrimo objektas yra elitas, o dalykas — elito nuostatos. Kalbant apie išsamią elito studiją, būtinas vienas tyrimo komponentas, kuris dominuoja daugelyje elito studijų Vakaruose ir kuris kartais vadinamas „empirine elito teorija“. Ši elito studijų kryptis koncentruoja savo dėmesį į elito kilmės, gyvenimo kelio, rekrutavimo, karjeros, gyvenimo stiliaus, transformacijos problemas. Tam naudojamos empirinės studijos. Šioje kryptyje egzistuoja keletas teorinių ir metodologinių tradicijų. Vieni iš žinomesniųjų atstovų yra Pierre'as Bourdieu ir Robertas Putnamas¹. Manytina, kad Lietuvoje atėjo laikas ir tokio pobūdžio elito studijoms. Beliaika tikėtis, kad neteks ilgai jų laukti.

MINDAUGAS DEGUTIS

NUORODA

¹ Putnam R. *The Comparative Study of Political Elites*. 1978; Bourdieu P. *Reproduction in Education, Society and Culture*.

STUDIJA APIE LIETUVOS INTEGRACIJOS Į EUROPOS SĄJUNGĄ PERSPEKTYVAS IR PASEKMES*

Šio solidaus leidinio pristatymas sutapo su Europos Sąjungos (ES) aukščiausiųjų institucijų sprendimu neįtraukti Lietuvos į pirmąsias „pašauktųjų į Europą“ gretas. Tad minėtoji studija pirmiausia vertintina kaip Lietuvos pretenzijų ir lūkesčių, savivokos ir savikritikos išraiška.

* *Lietuvos integracija į Europos Sąjungą: būklės, perspektyvų ir pasekmių studija* / Sud. Klaudijus Maniokas, Gediminas Vitkus. — Kaunas: Naujasis Lankas, 1997.

Jos autorių ir redaktorių garbei reikia konstatuoti, kad skirtingai nuo perdėto ir įkyraus politikų „peršančių“ Lietuvai Europą, tono, čia išvengta konjunktūrinių poveikių ir išankstinio angažuotumo. Nešališkumas ir objektyvumas, esąs visose leidinio dalyse, atveria skaitytojui galimybę gauti pilnavertės informacijos ir jos pagrindu pačiam formuoti savo poziciją kiekvienu knygoje nagrinėjamu klausimu.

Pratarmėje autoriai užsibrėžia tris tikslus: (1) apibūdinti ES veiklos sritį; (2) rasti ir apibūdinti jos analogą Lietuvos tikrovėje; (3) atlikti lyginamąją jų analizę. Kita vertus, svarbus dėmesys studijoje skiriamas tirti politines, teisines ir socialines-ekonominės dimensijas, t.y. analizuojamos integracijos tendencijos, kurias galima tiksliai ir apibrėžtai įvertinti kiekybiniais ir kokybiniais kriterijais bei normatyvais.

Studija susideda iš įvado ir dviejų dalių, aprėpiančių pagrindines teisines, politines ir ekonomines Lietuvos integracijos į ES problemas. Reikšminga, kad atsižvelgdami į tai, kad stinga informacijos apie Lietuvos ir ES santykių raidą, autoriai vadovavosi chronologiniu medžiagos pateikimo principu. Toks dėstymo būdas ne tik leidžia parodyti Lietuvos politinės linijos šiuo klausimu kryptingumą, bet ir atskleidžia nuoseklų šių ryšių ir veiksmų intensyvėjimą, įvairovę ir daugiaplaniškumą.

Pirmiausia tai pasakytina apie Klaudijaus Manioko analizuojamą Lietuvos asociacijos su ES evoliuciją. Čia pateikiami ne tik šių kontaktų raidos etapai, bet ir politinių santykių perspektyvos NATO plėtros kontekste bei šiandien kylančios komplikacijos dėl nepalankių išorinių veiksnių įtakos. Tačiau tai nereiškia aklavietės ar pauzės, gilinant mūsų šalies ryšių su ES struktūrą ir įvairovę. Ramūno Vilpišausko straipsnyje, apžvelgiančiame Lietuvos ir ES prekybos dinamiką, pabrėžiama, kad „politinių tikslų dažnai būna siekiama ekonominėmis priemonėmis“ (p. 29), todėl užsienio prekybos ryšių plėtra tampa reikšmingu valstybės saugumo veiksmu.

Politinis Lietuvos saugumo aspektas atskleidžiamas Gedimino Vitkaus straipsnyje *Lietuvos pasirengimas narystei Europos Sąjungoje: saugumo matmuo*. Jau pradžioje autorius nurodo specifišką saugumo ir gynybos politikos supratimą, išdėstytą Europos Sąjungos dokumentuose, išskirdamas pačios integracinės institucijos ir jos narių valstybių prerogatyvas. Tačiau tai nereiškia politikos klasikine prasme nebuvimo: „akivaizdu, kad ES negalėtų likti nuošalyje iškilus rimtesnei krizei, — rašo G. Vitkus, — ar net gresiant agresijai prieš jos narę“

(p. 49). Toliau autorius kruopščiai analizuoja galimų grėsmių ir jų neutralizavimo galimybes bei saugumo bendrijos plėtojimo problemas Lietuvos, ES ir Rusijos santykių kontekste.

Užtikrinant šalies saugumą, yra svarbūs vidiniai visuomenės raidos veiksniai. Jų analizei skirtas aukšto metodologinio ir teorinio lygio Dariaus Žeruolio straipsnis *Politinis stabilumas ir demokratija Lietuvoje*. Naudodamas įvairius lyginamosios politikos metodus ir remdamasis besivystančių ir „naujųjų demokratijų“ patirtimi, autorius atskleidžia esamas ir potencialias Lietuvos narystės Europos Sąjungoje kliūtis. Sociologinių tyrimų duomenimis iliustruodamas „perėjimo duobės“ fenomeno dinamiką Lietuvos visuomenėje, D. Žeruolis pabrėžia politinės integracijos reikšmę mūsų šalies politinei kultūrai ir visuomenės konsolidacijai, kaip universalioms įsijungimo į Europą ir tolesnio demokratėjimo sąlygoms.

Rasos Morkūnaitės ir Gedimino Rainio straipsnis yra skirtas Lietuvos ir ES ekonominių institucijų analizei ir struktūrinių reformų dinamikai. Lietuvos ekonominė pažanga, jos konkurencingumas iškyla kaip išorinė Lietuvos vidinės konsolidacijos išraiška. Autoriai konstatuoja ir akcentuoja krizinį ūkio transformacijos ir modernizacijos aspektą, savireguliacijos augimą siedami su integracinio proceso nuoseklumu visuose Lietuvos ūkinės veiklos lygiuose.

Teisiniai Lietuvos pasirengimo Europos narystei aspektai ir sąlygos nagrinėjamos Jono Masioko straipsnyje, kurį dėl išsamios analizės ir plačios tyrimo objekto aprėpties galima laikyti pirmąja tokio pobūdžio Europos teisės studija Lietuvoje. Tikslus ir aiškus europinių teisės aktų turinio perteikimas bei interpretavimas įtikinamai parodo, jog „Vakarų teisinės kultūros vertybės nesuderinamos su šiuo metu paplitusiais teisinio mąstymo stereotipais, kuriuos suformavo totalitarinės valstybės aplinka“ (p. 127). Būtent todėl, teigia J. Masiokas, reikšminga jau dabar, pasirengimo narystei ES etape, organizuoti teisėjų ir advokatų mokymą, supažindinti juos su ES teise ir jos taikymu. Tai būtų efektyvi teisinės integracijos ir europinės teisinės sąmonės ugdymo pradžia. Įdomi ir svarbi yra išsamesnė *Lietuvos gyventojų nuomonės apie Europos Sąjungą* apžvalga. Trijų apklausų rezultatai parodo visuomeninės nuomonės informuotumo lygį, išryškina pozicijų bei nusiteikimų įvairovę, atskleidžia prioritetines Lietuvos visuomenės sąmonės orientavimo, išsirinkimo ir apsisprendimo perspektyvas.

Antrojoje studijos dalyje konkretizuojamos ir analizuojamos atskirai I dalyje išvardintos temos. Pabrėžtina, kad čia tyrimo akcentas

radikaliai pakinta. Anksčiau Lietuvos ir ES santykiai buvo nagrinėjami kaip autonomiškų ir juridiškai bei politiškai nesusaistytų veikėjų sąveika, o dabar Lietuva ir jos problemos vertinamos įsijungimo, susaistymo ir tarpusavio priklausomybės kontekste. Suvereniteto apribojimo klausimai, numanomi Lietuvos išpareigojimai ir kylančios iš jų konstitucinės kolizijos analizuojami D. Kriauciūno straipsnyje. Nubrėždamas galimas konstitucinio suvereniteto interpretavimo ribas ir jų lankstumą, autorius nurodo, jog statiška (nedalomo ir neperleidžiamo) suvereniteto traktuotė susiaurintų integravimosi į ES ir kitas tarptautines organizacijas tikimybę. Įdomi ir euristiška autoriaus išvada yra ta, kad nacionalinės teisės sistemos integracija į ES teisės kontekstą reiškia jos pačios pažangą ir tobulėjimą.

Įdomus yra R. Vilpišausko Lietuvos narystės kaštų ir naudos tyrimas. Jis įtakoja paskesnius antrosios dalies straipsnius dėl žemės ūkio integracijos, prekybos, transporto, konkurencijos, aplinkosaugos, finansinės, vidaus ir užsienio politikos. Pažymėtina, kad analizuodami gana skirtingas ekonominio ir socialinio, struktūrinio ir infrastruktūrinio pobūdžio problemas, autoriai nuosekliai laikosi „europinių“ kriterijų grupuodami, klasifikuodami bei iliustruodami faktais esamą ir potencialią padėtį kiekvienu konkrečiu tiriamu klausimu.

Kompleksiškose ir išsamiose *Išvadose* studijos autoriai įtvirtina savo tyrimų rezultatus ir teiginius. Tokia dėstymo logika leidžia tyrinėtojams iš vienos pusės dar kartą patikrinti teikiamas išvadas, ir iš kitos — atsiriboti nuo kategoriškai teigiamų ar neigiamų vertinimų. Pabrėžtina, kad visi autoriai vieningai palieka atvirą klausimą, ar įvykę Lietuvos ūkio ir visuomeninio gyvenimo pokyčiai yra sąlygoti jos vidinio vystymosi, ar vis labiau įtakojami integracijos į ES proceso. Atsakymas, anot studijos sudarytojų, reikalauja „lyginamosios Vidurio ir Rytų Europos šalių integracijos perspektyvų ir pasekmių analizės, kuri leistų plačiau įvertinti Lietuvos situaciją“ (p. 383).

Teigiamai įvertinus studijos sudarytojų ir autorių pastangas, būtina pažymėti kai kurias atlikto darbo ypatybes. Patrauklus išpūdis apie studiją aiškintinas, pirmiausia, daugelio autorių jaunumu ir jų sugebėjimu naujai pamatyti ir išdėstyti esminius tyrimo akcentus; antra, studijos vadovų iškeltais autoriams uždaviniais; trečia, paties tyrimo technologija. Rezultatas — pabrėžtinai objektyvizmas ir bešališkumas, kartais linkstantis į formalizmą. Galbūt todėl, kalbant apie „Lietuvos būklę“, turimos galvoje vien ekonominės, teisinės, politinės ir socialinės dimensijos. Tačiau egzistuoja ir nemažiau realios (o, anot D. Že-

ruolio, ir nemažiau lemiančios) prielaidos bei veiksniai, o ne tik ekonominiai sumetimai, reikšmingi, įsijungiant į tarptautinę politinę ir organizacinę sistemą. Istorinė, kultūrinė, dvasinė, geopolitinė „Lietuvos būklės“ refleksija liko už tyrimo ribų. Žinoma, šios studijos programa nenumatė tiesioginių humanitarinių aspektų (išskyrus galbūt teisinius) tyrinėjimo. Tačiau jų reikšmingumas negali būti iškeltas „už skliaustų“. Šia prasme (simptomatiška, kad išskirtinis Estijos pakvietimas derėtis su ES, be kito ko, aiškinamas jos sugebėjimu „pateikti save“). Lyginamosios politikos specialistai gerai žino, kad šalių demokratėjimo ir ekonominio augimo procesai tarpusavyje tiesiogiai nekoreliuoja, nes lemiamos reikšmės čia dažnai turi nematerialūs veiksniai, kurių neįmanoma nustatyti pagal statistines schemas ir grafikus.

Būtent šie momentai galbūt paaiškina ambivalentišką įspūdį, skaitant šios studijos straipsnius: esant konkrečios faktoloinės ir statistinės medžiagos pertekliui, jie tuo pat metu atrodo perdėm abstraktūs. Kiekybė neperauga į kokybę, Lietuva nevirsta Europa. Suprantama, nereikėtų tikėtis iš autorių Fernando Brodelio lygio analitinio-ekonominio mąstymo ir išvalgos brandumo bei universalumo, kadangi studijos programinės nuostatos bei tikslai turėjo kitokią adresatą. Tačiau tekstas niekada netaps įtikinamu vien interpretavimo ir logikos dėka, be platesnio konteksto ir skaidresnės potekstės.

Tikrąją integraciją į Europą galų gale lems ne politikų ambicijos ar partijų užmačios, kaip nenulems jos ir konjunktūriniai referendumai. Giluminis jos pagrindas — organinis ir istorinio artimumo pojūtis bei aštrus pačios visuomenės atsinaujinimo ir identifikavimosi su civilizuotomis ir demokratiškomis šalimis poreikis. Šį kontekstą, atrodo, jautė ir patys studijos kūrėjai, pabrėžę atlikto tyrimo preliminarumą ir reprezentacinį pobūdį. Jei šis spėjimas teisingas, galime tikėtis, kad Lietuvos integracinės vizijos „pervedimas“ į „atsarginį kelią“ aukščiausiose europinėse instancijose netaps fatališku pirmo rimto ir savanoriško Lietuvos žingsnio tarptautinėje politikoje teorinės refleksijos apibendrinimu.

KĘSTUTIS ŠERPETIS